

*Т. А. Гармаш, кандидат педагогічних наук, доцент
А. П. Сабітова
(Національний авіаційний університет, Україна)*

Терміни-метафори в німецькій авіаційній терміносистемі

Стаття присвячена ключовим механізмам смислотворення в авіаційній галузі. У ній розглянуто явище метафоризації на ґрунті сучасної авіаційної термінологічної лексики в німецькій мові; досліджено сутність метафори з позицій когнітивного термінознавства; наведено найбільш типові метафоричні ознаки, поширені в авіаційній термінології сучасної німецької мови.

Наукові зрушення в будь-якій галузі знаходять своє відображення в розширенні термінологічної бази, оскільки фактом розвитку конкретної сфери діяльності є винахід, який отримує свою назву і входить у якості терміну в термінологію відповідної галузі. Термінологія є центральним елементом у професійній комунікації та основою для впорядкування, стандартизації і передачі наукового знання.

Фахівці технічних галузей потребують наукових доробків, у яких вивчаються питання утворення і вживання термінів, оскільки доречна назва спеціального поняття і грамотне використання термінів сприяють успішній професійній комунікації і суттєво впливають на розвиток окремої галузі науки та / або техніки.

Словниковий склад мови зазнає постійних змін. Унаслідок великих міжмовних контактів рухливість лексичного складу мови забезпечується за рахунок багатьох факторів, при цьому зовнішні передумови поповнення словникового запасу мови висуваються на передній план. Однак, коли йдеться про лінгвістичні особливості розширення лексичної бази будь-якої мови, необхідно підкреслити, що цей процес традиційно регламентується узуальними категоріями, які пропускають крізь себе будь-які мовні новоутворення. При цьому провідне місце в процесі поповнення словникового складу належить словотвору, тому що переважна кількість нових слів створюється за допомогою тих словотворчих способів і засобів, якими володіє та чи інша мова.

У межах статті ми маємо за мету виявити потенціал метафоричного перенесення як механізму семантичної деривації, ґрунтуючись на структурному і семантичному аналізі авіаційних термінів німецької мови.

Цьому аналізу передував короткий огляд різних підходів до метафоризації як лінгвістичного явища [2, 3, 4, 5, 11], в результаті якого ми доходимо висновку, що метафоризація – це шлях від первинного значення слова до тих вторинних властивостей нового слова, які цим словом позначаються.

В основу когнітивної теорії метафори покладено твердження Дж. Лакоффа та М. Джонсона про метафору як основний засіб концептуальної системи, ствердження того, що метафора не обмежується лише однією сферою мови: процеси мислення людини самі по собі метафоричні [2, 389]. Таким чином, на сьогодні склалася думка, за якою фахова мова відображає когнітивні структури, які знаходяться у взаємозв'язку з лінгвістичними структурами, а

метафоричність наукових термінів мотивується не лише загальнолінгвістичною тенденцією розвитку мови науки, але й метафоричністю мислення. Якщо на початкових етапах розвитку термінознавства терміни-метафори називали критики, переважала тенденція уникнення метафор або й категоричного усунення їх із наукових текстів, то на сьогодні кількість наукових праць, присвячених дослідженню метафоричних термінів, помітно зростає [4].

У якості матеріалу дослідження нам слугували німецькомовні галузеві авіаційні словники, статті з авіаційної тематики у Wikipedia, а також спеціалізовані авіаційні журнали, видані в Німеччині, як от: *Flieger Revue*, *Pilot*, *Aerokurier*, *Aeromarkt*, *Klassiker der Luftfahrt*, *Aerotelegraph*, *Flugzeug Classic*, *Planet Aerospace*, *Torwar* тощо.

Загальновідомо, що терміни-метафори створюються на основі асоціативних зв'язків між спеціальним і загальноповсякденним поняттями за подібністю форми, функції, розташування і властивості. Часто ці ознаки тісно переплітаються. Згідно з нашими дослідженнями, німецькі авіаційні терміни-метафори утворюються перенесенням назв за такими ознаками:

а) ті, які виникають за подібністю форми: *Antennenschleife* – петля антени, *Verdichterschaufel* – лопатка компресора, *Rotorblätter* (букв. листя) – лопаті ротора, *Querruder* – елерон, *Schirmkappe* – купол парашута, *Glocke* – крайка купола парашута, *Flügelzelle* – коробка крил, *Druckdose / Aneroiddose* – анероїдна коробка;

б) ті, які виникають за подібністю функції: *Fahrwerksbein* – нога шасі, *Flugzeugträger* – авіаносець, *Militärfiegerhorst* – військова авіабаза, *Flügelwurzel* – підфюзеляжна частина крила;

в) ті, які виникають за подібністю форми і функції: *Rippe* – ребро (елемент <...>, що зв'язує в одне ціле елементи поздовжнього набору і обшивку і визначає форму профілю конструкції); *Flügel* – крило, *Flugboot* – літаючий човен (гідролітак з фюзеляжем у вигляді човна), *Luftkorridor* – повітряний коридор;

г) ті, які виникають за подібністю розташування: *Flugzeugnase* – ніс літака, *Rumpfnase* – ніс фюзеляжу (частина літака від крайньої передньої точки до кабіни льотчика);

д) ті, які виникають за подібністю властивості (диференціальної ознаки). У таких термінах метафорою є зазвичай визначальний компонент терміну: *Blindflug* – сліпий політ, *Tarnkappenflugzeug* – стелс-літак (*Tarnkappe* – шапка-невидимка), *Sternmotor* – радіальний або зіркоподібний двигун; *Duscheneffekt* – вплив реактивного струменя; *Ölpolster* – масляна подушка; *Gleitpolster* – повітряна подушка; *Polstereffekt* – ефект земної подушки.

Зокрема, в основу окремих німецьких авіаційних термінів-метафор закладені асоціації з:

а) назвами побутових предметів і предметів з оточення людини: *Kamm* – гребінка (напр. насадкова); *Schürze* – фартух (напр. капота); *Zelle* – коробка (напр. літака), *Decke* – стеля, *Deckenhöhe* – дослівно висота стелі (найбільша висота, якої може досягти літальний апарат); *Polster* – подушка (напр. масляна подушка, повітряна подушка);

б) соматизмами (назвами частин тіла людини): *Arm* (букв. рука) – плече (*Antennenarm* – плече антени), *Kopf* – голова (*Zielsuchkopf* – головка самонаведення), *Hals* – горло (*Diffusorhals* – горло дифузора), *Bein* – нога (*Fahrwerksbein* – нога шасі), *Bauch* – живіт (*Bauchlandung* – аварійна посадка на фюзеляж);

в) зоосемізмами (назвами птахів, риб, плазунів і частин їх тіла): *Flügel* – крило, (*Möwenflügel* – тип крила «чайка»), *Ente* – качка (*Entenflugzeug* – тип літака «качка»), *Schwanz* – хвіст (*Schwanzgefieder* – хвостове оперення), *Horst* – гніздо (*Militärfliegerhorst* – військова авіабаза). Зіставлення літального апарату з птахом відбивається не тільки в термінах, але зазвичай і в композиції тексту, що описує літак або інший літальний апарат. Уже під час конструювання літального апарату відбувається його «порівняння» з птахом [6, с. 136-137].

Заслужують на увагу німецькі авіаційні терміни-метафори, які утворені за подібністю родинних зв'язків людини: *Mutterflugzeug* – авіаносець; *Zwillingsflugzeug* – авіаносець з бортовим літаком; *Zwillingsfallschirm* – двохкупольний парашут; *Vater-und-Sohn-Flugzeug* – великий авіаносець для транспортування (під або над фюзеляжем, а також під або над крилами) одного або декількох менших літаків.

Результати аналізу термінів-метафор показують, що мотиваційні ознаки у еквівалентних німецьких і українських термінів, можуть повністю збігатися (наприклад, ніс – *Nase*, головка – *Kopf*, нога – *Bein*, гребінка – *Kamm*, крило – *Flügel*, петля – *Schleife* тощо), і можуть бути різними, але близькими за значенням (наприклад, плече – *Arm* (рука), коробка – *Zelle* (малооснащене приміщення), коробка – *Dose* (консервна банка).

Висновки

Отже, термінологічні метафори виступають ключовими елементами для розуміння національних особливостей мовного бачення навколишнього світу. Вони виникають унаслідок зіставлення нового поняття, яке потребує найменування, із уже відомим шляхом віднайдення спільної для них обох ознаки. Наукова метафора є способом пізнання наукової дійсності, який ґрунтується на процесах людського мислення, сприяє структуруванню й оновленню лінгвістичної форми знань про світ і відображає його наукову картину.

Німецька авіаційна термінологія, яка сформована переважно на основі німецької мови, зберегла до цього часу свою національну природу і розвивається як німецька термінологія, незважаючи на глобалізацію світу і загальну тенденцію до використання запозичень з англійської мови. Для неї характерні основні лексико-семантичні процеси сучасної літературної німецької мови.

Дослідження лексики фахового використання в лінгвокогнітивному ключі значно розширює можливості вивчення пізнавальної діяльності людини, зокрема щодо мови як комунікативного засобу в різних галузях її діяльності. Із цим пов'язані перспективи подальших наукових розвідок.

Список літератури:

1. Будова літальних апаратів. Wikipedia. URL: <https://bodia.online/qMrNXo>
2. Джонсон М., Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем. Теория метафоры. – Москва, 1990. – С. 387–415.
3. Джабраилова В.С., Белозерцева Н.В. Метафорический перенос как фактор семантической деривации. Языкознание. № 7 (73). Ч. 3. – Москва, 2017. – С. 103–108.
4. Овчаренко Н. І. Метафора як когнітивний механізм категоризації фахових знань. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови. №10, 2013. – С. 111–114.
5. Тараненко О. О. Метафора. Українська мова. Енциклопедія. / [редкол. Русанівський В. М. та ін.]. – Київ, 2004. – С. 307– 309.
6. Шарафутдинова Н. С. Модели образования метафор в авиационной терминологии немецкого языка. Эвристический потенциал концепций профессоров Э. Г. Ризель и Е. И. Шендельс: тезисы докладов. – Москва, 2006. С. 136–137.
7. Fliegermagazin. URL: <https://www.fliegermagazin.de/>
8. Flugzeugbau. Wikipedia. URL: <https://de.wikipedia.org/wiki/Flugzeugbau>
9. Geschichte der russischen Luftfahrt. Zähler VM-5. Topwar URL: <https://de.topwar.ru/15946-istoriya-russkoy-aviacii-kontristreibitel-vm-5.html>
10. Klassiker der Luftfahrt. URL: <https://klassiker.flugrevue.de/>
11. Debatin B. Metaphorical Iconoclasm and the Reflective Power of Metaphor. URL: <http://www.uni-leipzig.de/~debatin/english/Books/iconoclasm.htm#15>
12. Näser W. Luftfahrttechnisches Glossar englisch-deutsch. – Marburg (Lahn), 2004. URL: <https://naeser.lima-city.de/htm/luftgloss.htm>
13. Orthaber S. Anglizismen im berufsbezogenen DaF-Unterricht – Die Untersuchung von Anglizismen im Bereich der Luftfahrt. Scripta Manent. 7(1), 2012. S. 13-24.